

Київський університет імені Бориса Грінченка

ЗАМЯТНА ОКСАНА ЛЕОНІДІВНА

УДК 378.147.091.33-027.22:373.3.011.3-51]:005.336(043.3)

**ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Київському університеті імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Жильцов Олексій Борисович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
проректор з науково-методичної
та навчальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Матвієнко Олена Валеріївна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри педагогіки і методики
початкового навчання;

кандидат педагогічних наук, доцент
Борисенко Наталія Михайлівна,
Херсонський державний університет,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної та
початкової освіти.

Захист дисертації відбудеться 14 травня 2021 року о 10 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.06 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б) та на сайті kubg.edu.ua.

Автореферат розіслано «___» квітня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Братко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасне суспільство перебуває в умовах трансформації та потребує від системи освіти ґрунтовних, а інколи й кардинальних змін і подальшого удосконалення. В умовах модернізації та реформування системи освіти України перед педагогічною наукою постає комплекс завдань, до яких належить забезпечення якісної підготовки конкурентоспроможних фахівців, зокрема і майбутніх учителів початкової школи, їхньої успішної професійної адаптації. Реалізація цього процесу базується на компетентнісному підході у вищій освіті, а саме: інтеграції майбутнього вчителя у професійне середовище під час педагогічної практики, яка виступає надважливою складовою професійної педагогічної підготовки.

Вагомість зазначених аспектів актуалізується у державних законодавчих документах, а саме: Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про зайнятість населення» (2013), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018) та інших.

Умови праці вчителя початкової школи передбачають високий рівень відповідальності, інтелектуального та емоційного навантаження, а професійна діяльність має низку особливостей, серед яких: багатопредметність; необхідність емоційного забарвлення та створення ситуацій успіху для учнів у процесі їхньої навчально-пізнавальної діяльності; спрямованість на формування в учнів ключових компетентностей, базових навичок, норм поведінки для подальшої неперервної освіти та успішної самореалізації тощо. Зазначене регламентовано Професійним стандартом за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020) та Державним стандартом початкової освіти (2018). Такі особливості професії можуть ускладнити процес професійної адаптації молодих педагогів. Для подолання труднощів і бар'єрів у майбутній професійній педагогічній діяльності студенти мають не лише засвоїти теоретичні знання, але й навчитися їх застосовувати у практичній діяльності ще у період навчання у педагогічному закладі вищої освіти. Саме від змісту та форм проведення педагогічної практики, як обов'язкового компоненту підготовки конкурентоспроможного фахівця, значною мірою залежить загальна професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи та подальша адаптація до професійної діяльності.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема професійної підготовки майбутнього педагога є предметом постійного вивчення вітчизняними науковцями, зокрема такі її аспекти: філософія освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк); організація освітнього процесу (М. Братко, О. Жильцов, Н. Морзе); формування педагогічної майстерності (І. Бех, І. Зязюн, І. Ковальова, М. Сметанський, В. Радул); професійна компетентність учителів (В. Бондар, Н. Борисенко, Н. Глузман, О. Дубасенюк, О. Овчарук, О. Пометун, С. Сисоєва, Л. Хоружа); готовність

до педагогічної діяльності (Л. Кондрашова, А. Линенко, Ю. Шаповал). Теоретико-методичні засади професійної педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи розглядаються у дослідженнях Н. Бібік, В. Желанової, Л. Коваль, С. Мартиненко, О. Матвієнко, О. Савченко, Л. Хомич й інших учених. Науково-методичні аспекти організації педагогічної практики та її змістовно-методичного забезпечення висвітлюються у дослідженнях Н. Казакової, С. Кари, Л. Кацовой, Н. Кипиченко, О. Лук'яненко та інших науковців.

Проблема професійної адаптації і опанування педагогічною діяльністю вчителем-початківцем належить до питань, що традиційно залишаються в центрі уваги українських і зарубіжних дослідників. Здійснений аналіз наукових праць учених засвідчив, що проблему професійної адаптації молодих фахівців у своїх дослідженнях вивчали Я. Абсаямова, Т. Белан, О. Бурмістрова, О. Галус, С. Гура, Ю. Крецька, Т. Кухарчук, О. Мороз, І. Облес, В. Сластьонін, С. Хатунцева, М. Шик, Л. Щепотько та інші.

Аналіз наукових і методичних джерел із психології і педагогіки засвідчив, що у контексті наукових здобутків, присвячених професійній підготовці вчителів початкової школи, проблема саме професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики не була предметом окремого вивчення. Її дослідження уможливить також розв'язання низки суперечностей, а саме між:

- постійним зростанням вимог суспільства до рівня підготовки майбутнього вчителя початкової школи та реальним станом його професійної готовності до виконання професійних функцій;
- практичною підготовкою майбутнього вчителя початкової школи та рівнем його професійної адаптації;
- професійною адаптацією майбутнього вчителя початкової школи та розробленими відповідними педагогічними умовами її формування у процесі педагогічної практики.

Необхідність подолання виявлених суперечностей та актуальність зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою наукової теми кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка «Зміст і технології забезпечення якості неперервної педагогічної освіти в умовах євроінтеграції» (реєстраційний номер 0116U003295), кафедри початкової освіти Київського університету імені Бориса Грінченка «Нова стратегія професійної підготовки вчителя початкової школи в умовах євроінтеграції» (реєстраційний номер 0116U002963). Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 13 від 17.12.2015 р.) та узгоджено рішенням бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 26.01.2016 р.).

Об'єкт дослідження – професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики.

Предмет дослідження – педагогічні умови професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики та експериментальної перевірки їх ефективності.

Відповідно до поставленої мети було визначено **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан розробленості досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та практиці.

2. Уточнити сутність і зміст базових понять дослідження.

3. Визначити структурні компоненти, критерії, показники та рівні професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики.

4. Розробити педагогічні умови професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики.

5. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики.

Методологічну основу дослідження становлять загальнотеоретичні та методологічні положення філософії, педагогіки та психології щодо професійної підготовки майбутніх фахівців; взаємозв'язку теорії та практики; єдності процесів навчання, виховання, розвитку та неперервності професійної підготовки майбутніх педагогів; сучасні концепції формування змісту професійної підготовки вчителя початкової школи; концептуальні положення неперервної та ступеневої професійної педагогічної освіти; технологізації освіти; компетентнісний, системний, діяльнісний, практико орієнтований, особистісно орієнтований, технологічний підходи до організації освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Теоретичну основу дослідження складають теоретико-методологічні аспекти філософії формування нового покоління фахівців (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк та ін.); компетентнісного підходу в освіті (Н. Бібік, В. Бондар, О. Савченко, С. Сисоєва Л. Хоружа та ін.); управління освітнім середовищем закладу вищої освіти та конкурентоспроможністю вищої освіти (М. Братко, О. Гринькевич, О. Жильцов та ін.); взаємодії вищої освіти з ринком праці (Л. Ільч, Л. Лавриненко, Н. Мосьпан та ін.); адаптації випускників педагогічних закладів вищої освіти до професійної діяльності (Т. Белан, О. Галус, І. Лученцова, О. Мороз та ін.); особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи (В. Желанова, Л. Коваль, С. Мартиненко, О. Матвієнко, О. Савченко, Л. Хомич та ін.); специфіка організації педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи (Н. Казакова, С. Кара, Л. Кацова та ін.).

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання завдань дослідження використано комплекс наукових методів: *теоретичні* – аналіз і порівняння для вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми, уточнення сутності і змісту базових понять дослідження, визначення структури професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики; *узгальнення* та систематизація для обґрунтування критеріїв, показників і рівнів професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики; *синтез і конкретизація* для

обґрунтування педагогічних умов професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики; *емпіричні* – спостереження за процесом професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, бесіди, опитування, анкетування, тестування, самооцінювання, експертне оцінювання для визначення рівнів професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – для перевірки ефективності педагогічних умов професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики; *статистичні* – для оброблення та інтерпретації кількісно-якісних даних педагогічного експерименту.

Експериментальна робота проводилась на базі Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, Факультету початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника серед студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що: *вперше* обґрунтовано поняття «професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики» як поетапний динамічний процес гармонізації професійних намірів, особистісних якостей та вимог професії здобувача вищої освіти, що передбачає його входження у квазіпрофесійне та реальне професійне середовище із дотриманням принципу наступності, при якому відбувається поступове набуття ним педагогічного досвіду, усвідомлення професійних функцій, пристосування до умов та особливостей професійної діяльності вчителя початкової школи; визначено структуру професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний компоненти); критерії (мотиваційно-ціннісний, знанневий, праксеологічний, рефлексивно-аналітичний), показники та рівні сформованості (початковий, достатній, високий); охарактеризовано етапи професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (підготовчий, початковий, основний, підсумковий); розроблено та обґрунтовано педагогічні умови професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (удосконалення змістовно-методичної складової педагогічної практики; здійснення психолого-педагогічного супроводу студента – майбутнього вчителя початкової школи – у процесі педагогічної практики; моніторинг професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі проходження педагогічної практики); *уточнено* сутність базових понять дослідження: «професійна адаптація», «професійна педагогічна підготовка», «педагогічна практика», «професійна готовність студента до виконання професійних функцій»; *подальшого розвитку набули* зміст і форми проведення педагогічної практики майбутнього вчителя початкової школи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у створенні сучасного електронного контенту, що працює як окрема сторінка у соціальній мережі

(<https://www.facebook.com/studentspractice.employment.grinchenkouniversity>) для налагодження взаємозв'язку між майбутнім вчителем початкової школи з потенційним роботодавцем; розробленні діагностичного інструментарію оцінки професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи (<https://forms.gle/6Sz2b9S33BvL2LeF7>; <https://forms.gle/HDX3TPE37N2AQBvy8>), який спрямовано на виявлення потреби майбутнього вчителя початкової школи у сприянні працевлаштуванню за фахом; методичних рекомендацій до моніторингових досліджень професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи та матеріалів тренінгів для підвищення рівня професійної адаптації у процесі проходження педагогічної практики; удосконаленні змісту програми педагогічної практики для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти, зокрема під час організації та проведення педагогічної практики.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Київського університету імені Бориса Грінченка (акт про впровадження № 74-н від 10.12.2020 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (акт про впровадження № 01-23/293 від 24.12.2020 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (акт про впровадження № 101 від 18.01.2021 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 12 наукових публікаціях, із них 10 одноосібних та 2 у співавторстві, а саме: 5 статей – у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному науковому виданні, 1 – у збірнику наукових праць; 5 – у збірниках матеріалів конференцій.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення і результати дослідження висвітлено й обговорено в рамках науково-практичних конференцій та семінарів різних рівнів: *міжнародних* – «Тенденції і перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (м. Переяслав-Хмельницький, 2015 р.), «Модернізація педагогічної освіти: виклики XXI століття» (м. Київ, 2016 р.), «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи» (м. Ніжин, 2016 р.), «Педагогіка у міждисциплінарному вимірі: від традицій до інновацій» (м. Київ, 2016 р.), «Проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи в контексті становлення нової української школи» (м. Київ, 2016 р.), «Професійна підготовка сучасного педагога: виміри міжнародного співробітництва» (м. Київ, 2018 р.); *всукраїнських* – «Акмеологічні засади інноваційного розвитку закладу освіти» (м. Київ, 2016 р.), «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (м. Київ, 2016 р.), «Дошкільна і початкова освіта: сьогодення і перспективи розвитку» (м. Київ, 2017 р.), «Освітнологія – 2019. Забезпечення якості вищої освіти в університеті: рух України до Європейського союзу» (м. Київ, 2019 р.), «Якість професійної підготовки сучасного педагога: український та європейський виміри» (м. Київ, 2020 р.), «Професійна діяльність сучасного педагога в умовах парадигмальних змін» (м. Київ, 2020 р.); *круглих столах* та освітніх заходах – «Освіта і здоров'я підростаючого

покоління» (м. Київ, 2016 р.), «Архітектор кар'єри: успішний крок до старту» (м. Київ, 2017 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (305 найменувань, із них 9 – іноземною мовою), 15 додатків. Загальний обсяг дисертації – 292 сторінки, основний зміст – 175 сторінок. Ілюстративний матеріал подано у 16 таблицях та 10 рисунках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір та актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання й методи дисертаційної роботи; розкрито теоретико-методологічну основу, визначено методи дослідження, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації та структури дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – *«Теоретичні основи професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики»* – здійснено теоретичний аналіз досліджуваної проблеми; охарактеризовано базові поняття дослідження; визначено особливості професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи, сучасний стан та встановлено основні труднощі, які виникають у здобувачів у процесі педагогічної практики.

На основі аналізу джерельної бази визначено, що проблема адаптації особистості є загальнонауковою, оскільки становить основу особистісної взаємодії в усіх сферах життєдіяльності, пов'язана з пошуком нових шляхів формування активної особистості та вивчається в біологічному (приспособлення живого організму до умов середовища, які постійно змінюються), філософському (спрямованість на людину та її буття, приспособлення до природного середовища, як чинник формування суспільства), соціальному (процес «входження» індивіда в певну систему соціальних відносин і зв'язків), психологічному (зміна, перебудова психіки індивіда під впливом об'єктивних чинників середовища), педагогічному (становлення особистості у процесі навчання і виховання) та інших аспектах. Питання професійної адаптації висвітлюється у дослідженнях із філософії (В. Верещагін О. Рабінович, Ю. Урманцев, Г. Царегородцев), психології (О. Асмолов, В. Кириченко, С. Кулик, О. Солодухова, Н. Чайкіна), педагогіки (Т. Белан, О. Галус, Т. Кухарчук, О. Мороз, С. Хатунцева, М. Шик) та з інших суспільних наук. Узагальнення різних наукових поглядів дозволило встановити, що загалом під адаптацією дослідниками розуміється не лише відповідний процес, але і його кінцевий результат, що проявляється у стані адаптованості особистості до нового середовища та його умов.

Дослідження історичної ретроспективи вивчення феномену професійної адаптації уможливило виокремити чотири періоди різноаспектного розгляду та розроблення підходів дослідників до визначення сутності адаптаційних процесів, а саме: розгляд адаптаційних процесів у контексті інтенсивної підготовки кадрів до професійної діяльності (20-40-і роки ХХ ст.); вивчення проблеми адаптації в контексті соціології праці та трудових ресурсів (50-60-ті роки ХХ ст.); введення поняття «адаптація» у філософський,

соціологічний, психологічний та педагогічний понятійний апарат (70-80-ті роки ХХ ст.); розроблення структури й типології адаптаційних процесів, підходів і механізмів їх дослідження та удосконалення як процесу і результату (90-ті роки ХХ ст. і до теперішнього часу).

Обґрунтування теоретико-методичних засад дозволило виокремити методологічні підходи дослідження: системний, компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтований. Системний підхід дозволив визначити професійну адаптацію майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики як систему динамічних і цілісних зв'язків, а саме: єдність теорії і практики; мети, задач і методичного інструментарію визначення рівнів професійної адаптації; ефективного змістовно-методичного забезпечення; показати її структурні та динамічні аспекти. Компетентнісний підхід уможливив опис очікуваних результатів розвитку професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики. Діяльнісний підхід забезпечив розвиток професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи через безпосереднє включення у професійну діяльність у процесі педагогічної практики. Особистісно орієнтований підхід передбачав набуття здобувачами досвіду професійної діяльності у процесі педагогічної практики з урахуванням їхніх особистісних та професійних потреб і можливостей. Здійснений теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що сучасні педагогічні дослідження спрямовані на пошук ефективних шляхів підготовки конкурентоспроможних фахівців. Період професійної педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є центральним етапом, фундаментом для подальшої успішної професійної адаптації молодого фахівця. Саме на цьому етапі, а особливо у процесі проходження педагогічної практики закладаються основи адаптаційної поведінки майбутнього вчителя, відбувається формування професійної готовності студента до виконання професійних функцій.

Аналіз наукових праць вчених дозволив уточнити сутність базових понять дослідження: «професійна адаптація», «професійна педагогічна підготовка», «педагогічна практика», «професійна готовність студента до виконання професійних функцій», «професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики». Поняття *«професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи»* розтлумачено як процес пристосування майбутнього вчителя до професійної діяльності, її умов, досягнення планової продуктивності праці та відповідності між професійними намірами, інтересам, якостями особистості та вимогами професійного стандарту. Період професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи розглядається, як ключовий етап його професійної адаптації, оскільки недооцінювання практичної складової професійної педагогічної підготовки в результаті може призвести до несприйняття молодим фахівцем себе у ролі вчителя. Вперше визначено поняття *«професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики»* як поетапний динамічний процес гармонізації професійних намірів, особистісних якостей та вимог професії здобувача вищої освіти, що передбачає його входження у квазіпрофесійне та реальне професійне середовище із дотриманням принципу наступності, при якому відбувається поступове набуття ним педагогічного досвіду, усвідомлення

професійних функцій, пристосування до умов та особливостей професійної діяльності вчителя початкової школи.

З'ясовано, що рушійною силою професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи є протиріччя між його професійною підготовленістю, попередніми уявленнями та очікуваннями щодо педагогічної діяльності та реальними вимогами, конкретними умовами діяльності, щоденною практичною педагогічною діяльністю. Аналіз наукових підходів до трактування змісту професійної адаптації дав можливість репрезентувати власний погляд на структуру професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, що включає *мотиваційно-аксіологічний* (система гуманістичних цінностей та позитивних соціально-ціннісних установок щодо педагогічної діяльності, зокрема в процесі педагогічної практики), *когнітивний* (фахові теоретичні знання, відомості про особливості педагогічної діяльності), *діяльнісний* (система спеціальних фахових компетентностей, необхідних для ефективного здійснення педагогічної діяльності), *рефлексивний* (здатність до самооцінювання і самоаналізу власної професійної діяльності та адаптації до неї, визначення шляхів підвищення її ефективності) компоненти. Активний вплив на формування кожного із визначених компонентів забезпечує розвиток професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики в цілому.

У процесі наукового пошуку проаналізовано освітньо-професійні програми та навчальні плани підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «013 Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня щодо обсягів практичної підготовки в різних закладах вищої освіти для з'ясування сучасного стану розробленості досліджуваної проблеми у педагогічній теорії та практиці. Встановлено, що більшість опитаних студентів у процесі педагогічної практики зіштовхнулися із різноманітними труднощами (організаційними, інформаційними, мотиваційними тощо), визначено основні недоліки та причини виникнення таких труднощів, зокрема: відсутність достатнього досвіду професійної педагогічної діяльності, брак фахових теоретичних знань, недостатньо ефективна організація проведення педагогічної практики, як зі сторони закладу вищої освіти, так і зі сторони бази практики. З'ясовано, що навіть за умови високого рівня теоретичної готовності до педагогічної діяльності, професійна адаптація майбутнього вчителя може відбуватися повільно і складно, якщо для цього не створено відповідні сприятливі умови, перш за все у процесі педагогічної практики, яка виступає надважливою складовою професійної педагогічної підготовки і передбачає набуття студентами досвіду щодо особливостей професійної діяльності в умовах реального освітнього процесу початкової школи.

У **другому розділі** – *«Педагогічні умови професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики»* – розроблено та обґрунтовано педагогічні умови професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (удосконалення змістовно-методичної складової педагогічної практики; здійснення психолого-педагогічного супроводу студента – майбутнього вчителя початкової школи – у процесі педагогічної практики; моніторинг професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи

у процесі проходження педагогічної практики); виокремлено етапи професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі різних видів педагогічної практики (підготовчий, початковий, основний, підсумковий).

У дослідженні з'ясовано, що педагогічні умови – це сукупність спеціально створених заходів і обставин в освітньому процесі для досягнення мети та найвищих результатів професійної діяльності й професійного розвитку особистості, що забезпечують найбільш ефективний перебіг процесу професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи під час педагогічної практики. Визначені у дослідженні педагогічні умови взаємопов'язані між собою, мають системний характер і корелюються з компонентами професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики й спрямовані на їхній розвиток. У розділі охарактеризовано кожен із визначених педагогічних умов.

Удосконалення змістовно-методичної складової педагогічної практики пов'язано зі змінами чинного нормативного забезпечення процесу професійної підготовки фахівців, зокрема й організації і проведення педагогічної практики студентів. Обґрунтовано доцільність змістовно-методичного забезпечення, що потребує удосконалення та має бути спрямовано на розвиток професійної адаптації у процесі педагогічної практики, особливо її когнітивного та діяльнісного компонентів. З'ясовано доречність залучення потенційних роботодавців до освітнього процесу закладу вищої освіти та їхня безпосередня участь в підготовці майбутнього вчителя початкової школи, зокрема у процесі розроблення методичного забезпечення педагогічної практики та визначення завдань практики. Для успішного проходження педагогічної практики важливою є попередня підготовка студентів до неї, що здійснюється, як під час аудиторних занять, так і під час установчих конференцій з практики (включаючи роботу студентів у центрах практичної підготовки), а також під час, так званих, «наставницьких сесій» впродовж практики.

Здійснення психолого-педагогічного супроводу студента – майбутнього вчителя початкової школи – у процесі педагогічної практики, як педагогічна умова, передбачало цілеспрямований процес аналізу, розвитку та корекції педагогічної діяльності практиканта на етапі його входження у професійне середовище, а саме: індивідуальне та групове наставництво шляхом закріплення за кожним практикантом керівника-викладача практики з метою виявлення професійних якостей майбутніх фахівців у процесі виконання завдань програми практики; створення сприятливого освітнього середовища; попередження виникнення у практикантів проблемних ситуацій та труднощів; сприяння налагодженню міжособистісних взаємин з усіма учасниками педагогічного процесу під час проходження практики; підвищення мотивації до проходження педагогічної практики. Зазначене, у свою чергу, спрямовано переважно на розвиток мотиваційно-аксіологічного компоненту професійної адаптації.

Моніторинг професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі проходження педагогічної практики визначено як систему спостережень у ході керівництва практикою студентів для збору, обробки та аналізу інформації

про стан професійної адаптації практиканта для удосконалення та корекції процесу професійної адаптації на основі розроблення обґрунтованих рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень. Моніторинг професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи, як одну із педагогічних умов професійної адаптації, спрямовано на формування рефлексивного компоненту професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, що, водночас, забезпечує можливість управляти та вчасно корегувати процес професійної адаптації.

Розроблені педагогічні умови професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи є такими, що доповнюють одна одну та мають універсальний характер протягом усього періоду професійної педагогічної підготовки на кожному з визначених етапів професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі різних видів педагогічної практики. Відбувається лише їхнє наповнення різним змістом, що відповідає етапу професійної адаптації, меті та завданням кожного виду педагогічної практики.

У **третьому розділі** – *«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики»* – розроблено етапи та методіку педагогічного експерименту; проаналізовано результати експериментальної роботи та оцінено її ефективність.

Розроблено програму експериментальної роботи. Визначено три етапи дослідження: I етап – констатувальний, II етап – формувальний, III етап – контрольний. Обрано експериментальні бази дослідження. Визначено експериментальну та контрольну групи. Кількість респондентів контрольної групи (КГ) становила 172 особи, експериментальної (ЕГ) – 162 особи. Представлено методіку педагогічного експерименту, що включала реалізацію педагогічних умов професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики.

Визначено та впроваджено в освітній процес підготовки майбутніх учителів початкової школи змістовно-методичне забезпечення (програма практики, програма тренінгів, електронні ресурси), що спрямовано на розвиток професійної адаптації у процесі педагогічної практики відповідно до визначених етапів. Перший (*підготовчий*) етап – проходження студентами навчальної (психолого-педагогічної) практики (I курс, II семестр), який передбачав формування у практикантів розуміння об'єктивної цінності педагогічної практики, первинне введення їх у професію вчителя через ознайомлення з реальним професійним досвідом педагогів; другий (*початковий*) – навчальна (пропедевтична) практика (2 курс, III, IV семестри); навчальна (освітнє партнерство) практика (2 курс, IV семестр) – пов'язаний із формуванням у практикантів позитивних соціально-ціннісних установок та усвідомлення власної відповідальності за подальший особистісно-професійний розвиток; третій (*основний*) – навчальна (освітнє партнерство) практика (3 курс, V семестр); виробнича (навчально-методична) практика (3 курс, VI семестр) – під час якого відбувався подальший розвиток професійно-педагогічної спрямованості та мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічної практики шляхом залучення

студентів до активної самостійної діяльності та рефлексії; четвертий (*підсумковий*) – виробнича (особистісно-професійне становлення) практика (4 курс, VII семестр) – готовність до педагогічної діяльності та цілісність процесу професійної адаптації забезпечувалися шляхом залучення практикантів до освітнього середовища закладів різного типу та форм власності, відбувалось формування індивідуального стилю професійної педагогічної діяльності.

Під час кожної практики було реалізовано психолого-педагогічний супровід студентів, що вирізнявся за ступенем самостійності студентів у ході виконання завдань програми практики відповідного виду. У процесі реалізації експериментальної роботи встановлено, що ефективною і дієвою формою підготовки майбутнього вчителя початкової школи до проходження педагогічної практики з метою подальшого розвитку професійної адаптації є тренінг, та використання таких методів, як: бесіда, дискусія, аналіз педагогічних ситуацій, прогнозування можливих ситуацій, рефлексивно орієнтовані вправи, укладання власного професійного портфоліо, яке надалі майбутній вчитель зможе презентувати роботодавцю. Водночас, для здійснення моніторингу професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, застосовано розроблені методичні рекомендації до моніторингових досліджень професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи, що передбачають використання електронного контенту, враховують стан професійної адаптації здобувача у процесі педагогічної практики та спрямовані на підвищення її рівня й подальшого працевлаштування майбутнього фахівця за обраним фахом.

З метою встановлення рівнів професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики відповідно до структури професійної адаптації визначено критерії та показники: *мотиваційно-ціннісний* (усвідомлення і сприйняття ним системи цінностей в освітньому процесі початкової школи та наявністю позитивних соціально-ціннісних установок щодо професійної педагогічної діяльності), *знаннєвий* (якість фахових знань, їх осмислення, цілеспрямованість, варіативність), *праксеологічний* (сформованість спеціальних фахових компетентностей), *рефлексивно-аналітичний* (задоволеність від педагогічної діяльності, орієнтація у власних можливостях і здібностях, усвідомлення значення педагогічної практики щодо власної професійної адаптації).

Проведено спостереження, анкетування та опитування здобувачів освіти. Встановлено, що характеристика рівнів професійної адаптації є об'єднанням показників кожного з визначених критеріїв діагностування. Обґрунтовано *високий, достатній, початковий* рівні професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики. Майбутній вчитель початкової школи з високим рівнем професійної адаптації задоволений як самим процесом педагогічної діяльності та взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу початкової школи під час педагогічної практики, так і його результатами; проявляє впевненість у правильності власних дій, має яскраво виражений інтерес до формування власної педагогічної майстерності; характерною для нього є чітке оцінювання власних можливостей та здібностей, творче вирішення педагогічних завдань. Достатній рівень професійної адаптації притаманний майбутньому вчителю початкової школи, який

епізодично прагне до самовдосконалення, оволодіння новими знаннями та вміннями, необхідними для ефективної педагогічної діяльності та взаємодії під час педагогічної практики, проте має не значний інтерес до формування власної педагогічної майстерності та відчуває певні труднощі, діючи здебільшого за шаблоном, копіюючи звичний спосіб організації освітнього процесу в початковій школі, відчуває деяку нерішучість в означеній діяльності. У студента-практиканта з початковим рівнем професійної адаптації проявляються сумніви щодо правильності власних знань та дій, відсутній інтерес до педагогічної професії, він відчуває незадоволеність від педагогічної діяльності та взаємодії у процесі педагогічної практики, має поверхові теоретичні знання; відчуває значні труднощі, застосовуючи їх у стандартних педагогічних ситуаціях.

Визначено динаміку рівнів сформованості професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи за результатами експерименту. Для перевірки ефективності впроваджених педагогічних умов використано комплекс авторських і стандартизованих діагностичних методик: опитування, тестування, анкетування.

Перевірка результатів проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснювалась на основі порівняльного аналізу змін показників ЕГ та КГ за кожним із визначених компонентів професійної адаптації. Узагальнені результати дослідження щодо розвитку професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнені результати констатувального та формувального етапів експерименту щодо професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (за компонентами, у %)

Компоненти професійної адаптації	Групи	Рівні					
		Початковий		Достатній		Високий	
		Етапи експерименту					
		Конст.	Форм.	Конст.	Форм.	Конст.	Форм.
Мотиваційно-аксіологічний	КГ	38,95	18,02	52,33	63,37	8,72	18,61
	ЕГ	38,89	0,62	50,00	62,96	11,11	36,42
Когнітивний	КГ	61,63	48,84	34,30	41,86	4,07	9,30
	ЕГ	59,26	5,56	37,65	62,96	3,09	31,48
Діяльнісний	КГ	61,05	40,12	33,72	47,67	5,23	12,21
	ЕГ	58,64	0,62	37,04	63,58	4,32	35,80
Рефлексивний	КГ	61,63	34,30	32,56	52,33	5,81	13,37
	ЕГ	61,11	0,62	30,86	63,58	8,03	35,80

Аналіз результатів дослідження дозволив зафіксувати позитивну динаміку у показниках високого та достатнього рівнів всіх компонентів професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, що свідчить про ефективність впливу запроваджених педагогічних умов на кожен із них. Отримані результати засвідчують збільшення кількості студентів в ЕГ на високому

та достатньому рівнях професійної адаптації і зменшення кількості майбутніх учителів початкової школи на початковому рівні професійної адаптації у процесі педагогічної практики. У загальному різниця за високим рівнем професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики КГ та ЕГ за результатами дослідно-експериментальної роботи склала 21,51%, за достатнім – 11,96%, за початковим – 33,47%. Динаміку рівнів професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики в ЕГ та КГ наведено у вигляді діаграми (Рис. 1).

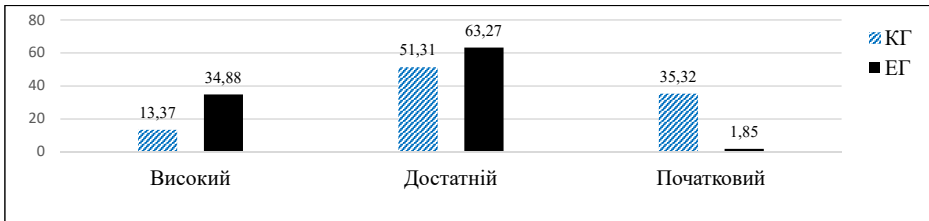

Рис. 1. Динаміка рівнів професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (у %)

Водночас, із встановленням позитивної динаміки показників професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, виникали певні труднощі та було виділено проблемні питання. Серед них: слабка орієнтація і вмотивованість деяких здобувачів на професійну діяльність, її соціальну значущість, недостатні фахові теоретичні знання, не готовність до переходу на дистанційний формат виконання завдань практики в умовах змішаного функціонування закладів освіти під час контрольного етапу педагогічного експерименту.

Аналіз узагальнених результатів експериментальної перевірки, підтверджених за допомогою методів математичної статистики (критерій Пірсона χ^2), дав можливість зробити висновок про ефективність та доцільність запровадження педагогічних умов професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики. Підтверджено позитивну динаміку переходу від одного рівня до іншого з певними кількісно-якісними змінами в мотиваційно-аксіологічному, когнітивному, діяльностному і рефлексивному компонентах професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, що засвідчує дієвість і можливість подальшого застосування змістовно-методичного забезпечення професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики. Зміни у контрольній групі респондентів, відповідно до статистичного вимірювання, виявились менш значущими, що засвідчив аналіз приросту відносної кількості опитуваних за рівнями професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики. Результати завершеної дослідно-експериментальної роботи дають змогу стверджувати, що мета дослідження досягнута, поставлені завдання розв'язано.

ВИСНОВКИ

Теоретичне та експериментальне дослідження проблеми професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики дало підстави зробити наступні висновки:

1. Проаналізовано стан розробленості проблеми професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи в педагогічній теорії та практиці. Зроблено акцент на міждисциплінарному характері дослідження. З'ясовано, що проблема адаптації особистості є полісемантичною та універсальною, а її зміст визначається залежно від аспектів, що розглядаються (біологічний, філософський, соціальний, психологічний, педагогічний та інші). Узагальнення проаналізованих концепцій дозволило виокремити сукупність базових методологічних підходів до реалізації завдань дослідження, а саме: компетентнісний, системний, діяльнісний та особистісно орієнтований. Встановлено відсутність єдиної класифікації видів адаптації, що обумовлено відмінностями в міждисциплінарному вивченні питань адаптації особистості. Окреслено значення професійної адаптації у процесі підготовки майбутнього фахівця серед інших проблем успішної професіоналізації особистості. Зазначено, що її вирішення значною мірою сприяє подоланню нестабільності та плинності педагогічних кадрів, повільного зростання педагогічної майстерності та творчості вчителя.

2. Уточнено сутність і зміст базових понять дослідження, а саме: «професійна адаптація», «професійна педагогічна підготовка», «педагогічна практика», «професійна готовність студента до виконання професійних функцій», «професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики». Визначено поняття «професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи» як процес пристосування майбутнього вчителя до професійної діяльності, її умов, досягнення планової продуктивності праці та відповідності між професійними намірами, інтересам, якостями особистості та вимогами професійного стандарту. Встановлено, що вирішальною умовою ефективної професійної адаптації випускника до практичної діяльності, подальшого його професійного вдосконалення і підвищення кваліфікації є професійна готовність до виконання професійних функцій, яка є особистісною якістю, що проявляється в позитивній самооцінці себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, прагненні займатися нею після закінчення закладу вищої освіти, допомагає молодому фахівцю успішно здійснювати професійні функції, використовувати набуті знання і досвід, здійснювати самоконтроль і долати непередбачені труднощі та перешкоди. Уточнено поняття «педагогічна практика» як невід'ємна складова професійної педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, що враховує принципи наступності та неперервності і спрямована на формування їхньої фахової компетентності у квазіпрофесійному та реальному професійному середовищі. Обґрунтовано поняття «професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики» як поетапний динамічний процес гармонізації професійних намірів, особистісних якостей та вимог професії здобувача вищої освіти, що передбачає його входження у квазіпрофесійне та реальне професійне середовище із дотриманням

принципу наступності, при якому відбувається поступове набуття ним педагогічного досвіду, усвідомлення професійних функцій, пристосування до умов та особливостей професійної діяльності вчителя початкової школи.

3. Визначено та охарактеризовано структурні компоненти професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний), вплив на формування кожного з яких забезпечує розвиток професійної адаптації в цілому. Визначено етапи професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (підготовчий, початковий, основний, підсумковий). Розроблено критерії сформованості професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, праксеологічний, рефлексивно-аналітичний) та їхні показники, які зкорельовані з визначеними структурними компонентами професійної адаптації. Обґрунтовано та охарактеризовано рівні професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (початковий, достатній, високий). Проаналізовано та визначено основні недоліки у процесі організації педагогічної практики (брак фахових теоретичних знань, відсутність достатнього досвіду практичної діяльності, низька вмотивованість на професійну діяльність), що стало підставою до обґрунтування педагогічних умов професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики.

4. Розроблено та обґрунтовано педагогічні умови професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, що передбачають удосконалення змістовно-методичної складової педагогічної практики; здійснення психолого-педагогічного супроводу студента – майбутнього вчителя початкової школи – у процесі педагогічної практики; моніторинг професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі проходження педагогічної практики. Зміст програми педагогічної практики спрямовано на адаптацію студентів до професійного середовища закладів освіти різних типів у ході виконання завдань практики. До організаційних форм, що забезпечують ефективність досліджуваного процесу, віднесено тренінги професійної адаптації у процесі педагогічної практики поза навчальним планом. Підтверджено ефективність проведення таких тренінгових занять на базі центрів практичної підготовки (центрів компетентностей), на яких створюються сприятливі умови для адаптації студентів до подальшої професійної діяльності у процесі педагогічної практики. Визначено особливості та види психолого-педагогічного супроводу студентів у процесі педагогічної практики, що вирізняються за ступенем самостійності студентів у ході виконання завдань програми практики. Створено та апробовано діагностичний інструментарій для здійснення моніторингу професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, зокрема з використанням засобів соціальних мереж та іншого електронного контенту, для встановлення мотиваційно-ціннісного ставлення практикантів до професійної діяльності, зокрема у процесі педагогічної практики, усвідомлення значення професійної адаптації, її особливостей та визначення динаміки у її формуванні. Розроблено методичні рекомендації до моніторингових досліджень

професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи, що враховують професійну адаптацію здобувачів освіти у процесі педагогічної практики. Зазначені педагогічні умови узгоджено зі структурними компонентами професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, їхнє комплексне та системне застосування на кожному із видів педагогічної практики дозволило здійснити цілісний вплив на розвиток професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи.

5. Експериментально перевірено та доведено, що професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики набуває ефективності, якщо створюються відповідні педагогічні умови, що комплексно впливають на формування кожного її структурного компоненту під час всіх видів педагогічної практики. Оцінку результатів проведеної дослідно-експериментальної роботи здійснено на основі порівняльного аналізу змін показників ЕГ і КГ, перевірки валідності отриманих результатів за допомогою критерію Пірсона (χ^2). Отримані результати засвідчили, що до організації експериментальної роботи студенти ЕГ і КГ перебували приблизно на одному рівні професійної адаптації. Аналіз та узагальнення результатів формувального етапу експерименту дослідження дозволили встановити позитивну динаміку кількісно-якісних змін на усіх рівнях професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики. Після проведення експериментальної роботи відбулось збільшення кількості студенти ЕГ на високому та достатньому рівнях, водночас зменшення їхньої кількості на початковому рівні. Це дозволило зробити висновок, що у разі впровадження у процес педагогічної практики майбутнього вчителя початкової школи змістовно-методичного забезпечення, спрямованого на адаптацію практикантів до професійного середовища закладу освіти, здійснення психолого-педагогічного супроводу практикантів та систематичного моніторингу професійної адаптації у процесі педагогічної практики її рівень значно підвищується.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи, тому подальшого вивчення потребує зарубіжний досвід дослідження професійної адаптації у процесі професійної педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Замятна О. Л. Використання соціальних мереж у діяльності університету щодо сприяння працевлаштуванню випускників. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини. 2018. Вип. 17. С. 135–142.

2. Замятна О. Л. Моніторинг працевлаштування випускників у контексті діагностики їхньої професійної адаптації (міжнародний досвід). *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Умань, 2020. Вип. 4. С. 42–48.

3. Замятна О. Л. Змістовно-методична складова частина професійної адаптації майбутнього вчителя початкових класів у процесі педагогічної практики.

Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 29. Т. 1. С. 124–129. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-1.25>

4. Замятна О. Л. Особливості здійснення моніторингу професійної адаптації майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : збірник наукових праць. Вип.4(97). Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. С. 86–95.

5. Замятна О. Л. Реалізація психолого-педагогічного супроводу майбутніх учителів початкових класів у процесі їхньої професійної адаптації. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки*, 2020. Вип. 2 (43). С. 37–43.

6. Zamiatna O. The modern approaches to the creation of pedagogical conditions of primary school teacher's professional adaptation during pedagogical practice. *PNAF - Periodyk Naukowy Akademii Polonijne*. Częstochowa, 2020, 41 (2020) nr 4, p. 87–93.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження

1. Замятна О. Л., Мартиненко С. М. Ретроспективний аналіз проблеми професійної адаптації вчителя початкової школи в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 8. С. 346–349.

2. Замятна О. Л., Мартиненко С. М. Професійна адаптація вчителів початкової школи до умов практичної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації* : Матеріали ІХ Міжнар. науково-практ. інтернет-конференції : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 9. С. 148–150.

3. Замятна О. Л. Проблема професійної адаптації вчителя початкової школи в Україні в історичному контексті. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи* : матер. Міжнар. науково-практичної конференції. м. Ніжин, 20-21 жовтня 2016 року / Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2016. С. 56–58.

4. Замятна О. Л. Характеристика складових професійної адаптації вчителя початкової школи. *Проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи в контексті становлення нової української школи* : зб. тез Міжнар. науково-практ. конференції. м. Київ, 2 грудня 2016 р. / Івано-Франківськ : НАІР. 2017. С. 226–228.

5. Замятна О. Л. Аналіз типових труднощів у майбутніх учителів початкової школи під час педагогічної практики. *Дошкільна і початкова освіта: сьогодні і перспективи розвитку* : матер. Всеукр. науково-практ. інтернет-конференції. м. Київ, 17-18 травня 2017 р. Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/preschool/paper/viewFile/119/123>

6. Замятна О. Л. Інноваційні методи в діяльності закладів вищої освіти щодо сприяння працевлаштуванню за фахом випускників. *Професійна підготовка сучасного педагога: виміри міжнародного співробітництва* : матер. Міжнар. науково-практ. інтернет-конференції. м. Київ, 22 травня 2018 р. Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/ppspvms/paper/viewFile/201/194>

АНОТАЦІЇ

Замятна О. Л. Професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики. На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2021.

Дисертаційна робота присвячена теоретичному та експериментальному дослідженню проблеми професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики. Обґрунтовано поняття «професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики», як поетапний динамічний процес гармонізації професійних намірів, особистісних якостей та вимог професії здобувача вищої освіти, що передбачає його входження у квазіпрофесійне та реальне професійне середовище із дотриманням принципу наступності, при якому відбувається поступове набуття ним педагогічного досвіду, усвідомлення професійних функцій, пристосування до умов та особливостей професійної діяльності вчителя початкової школи. Визначено структуру професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний компоненти), розроблено критеріально-діагностичний апарат для визначення рівня професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики: критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, праксеологічний, рефлексивно-аналітичний), показники та рівні (високий, достатній, початковий). Встановлено етапи професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики (підготовчий, початковий, основний, підсумковий). Обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов професійної адаптації майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики та розроблено змістовно-методичного забезпечення, що спрямовано на розвиток професійної адаптації здобувачів освіти.

Ключові слова: майбутній вчитель початкової школи, професійна педагогічна підготовка, педагогічна практика, педагогічні умови, професійна адаптація, професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики.

Замятная О. Л. Профессиональная адаптация будущего учителя начальной школы в процессе педагогической практики. На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2021.

Диссертация посвящена теоретическому и экспериментальному исследованию проблемы профессиональной адаптации будущего учителя начальной школы в процессе педагогической практики. Обосновано понятие «профессиональная

адаптация будущего учителя начальной школы в процессе педагогической практики», как поэтапный динамический процесс гармонизации профессиональных намерений, личностных качеств и требований профессии соискателя высшего образования, который предусматривает его вхождение в квазипрофессиональную и реальную профессиональную среду с соблюдением принципа последовательности, при котором происходит постепенное получение педагогического опыта, осознание профессиональных функций, приспособление к условиям и особенностям профессиональной деятельности учителя начальной школы. Определена структура профессиональной адаптации будущего учителя начальной школы в процессе педагогической практики (мотивационно-аксиологический, когнитивный, деятельностный, рефлексивный компоненты), разработан критериально-диагностический аппарат для определения уровня профессиональной адаптации будущего учителя начальной школы в процессе педагогической практики: критерии (мотивационно-ценностный, знаниевый, праксеологический, рефлексивно-аналитический), показатели и уровни (высокий, достаточный, начальный). Установлены этапы профессиональной адаптации будущего учителя начальных классов в процессе педагогической практики (подготовительный, начальный, основной, итоговый). Обоснована и экспериментально проверена эффективность педагогических условий профессиональной адаптации будущего учителя начальной школы в процессе педагогической практики и разработанного содержательно-методического обеспечения, направленного на развитие профессиональной адаптации студентов.

Ключевые слова: будущий учитель начальной школы, профессиональная педагогическая подготовка, педагогическая практика, педагогические условия, профессиональная адаптация, профессиональная адаптация будущего учителя начальной школы в процессе педагогической практики.

Zamiatna O. L. Future primary school teacher's professional adaptation in the process of pedagogical practice. As a manuscript.

The thesis on obtaining degree PhD in Pedagogy, specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to theoretical and experimental research of the problem of professional adaptation of the future primary school teacher in the process of pedagogical practice. The thesis is aimed at developing, substantiating and experimentally testing the effectiveness of pedagogical conditions of the future primary school teacher's professional adaptation in the process of pedagogical practice. Therefore, the object of the study is professional adaptation of the future primary school teacher in the process of pedagogical practice, and the subject of the study are pedagogical conditions of professional adaptation of the future primary school teacher in the process of pedagogical practice.

The analysis of a large number of scientific works made it possible to clarify the essence of the basic notions of the study. The notion of «professional adaptation of the future primary school teacher in the process of pedagogical practice» has been defined as a step-by-step dynamic process of harmonization of professional intentions, personal qualities and

requirements of the future profession, which involves student's entry into a quasi-professional and real professional environment with the principle of continuity, in which there is a gradual acquisition of pedagogical experience, awareness of professional functions, adjustment to the conditions and features of professional activities of primary school teachers. The components (motivational and axiological, cognitive, activity, reflexive), criteria (motivational and value, knowledge, praxeological, reflexive and analytical), indicators and levels (initial, sufficient, high) of the future primary school teacher's professional adaptation in the process of pedagogical practice are determined. Diagnostic tools have been developed to determine the level of professional adaptation of the future primary school teacher in the process of pedagogical practice.

It is concluded that the process of professional adaptation of the future primary school teacher is dynamic and pedagogically controlled. In this regard, the pedagogical conditions of professional adaptation of the future primary school teacher in the process of pedagogical practice are substantiated, which include: improvement of the content and methodical component of pedagogical practice; implementation of psychological and pedagogical support of the student – future primary school teacher – in the process of pedagogical practice; monitoring of professional adaptation of the future primary school teacher in the process of pedagogical practice. The analysis of methodical support of pedagogical practice allowed to single out the stages of professional adaptation of the future primary school teacher in the process of pedagogical practice (preparatory, initial, basic, final). The content-methodical support, which is aimed at the development of students' adaptation to the requirements of professional pedagogical activity, in accordance with the defined pedagogical conditions of professional adaptation of the future primary school teacher in the process of pedagogical practice, and takes into account the selected components of professional adaptation, has been developed. It includes updating the program of practice, creating electronic resources, trainings, methodical recommendations for monitoring researches of future primary school teachers' professional adaptation.

An experimental verification of the efficiency of pedagogical conditions of the future primary school teacher's professional adaptation has been carried out, their effectiveness has been established, the dynamics of the levels of professional adaptation of the future primary school teacher has been revealed. Quantitative and qualitative processing of indicators, analysis and verification of the obtained results of experimental research about their statistical significance have been conducted.

Keywords: future primary school teacher, professional pedagogical training, pedagogical practice, pedagogical conditions, professional adaptation, future primary school teacher's professional adaptation in the process of pedagogical practice.

Підписано до друку 02.03.2021 р. Формат видання 60x84/16.

Ум. др. арк. 1,4. Тираж 104 пр. Зам. № 1-34.

Київський університет імені Бориса Грінченка.

04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Свідоцтво про внесення до Державного Реєстру

ДК № 4013 від 17.03.2011 р.